

De inkomensverdeling van ouderen internationaal vergeleken

Koen Caminada & Kees Goudswaard

Universiteit Leiden, Afdeling Economie

1 Inleiding

De financiële positie van ouderen staat de laatste tijd sterk in de belangstelling, mede als gevolg van de versoberingen en (indexatie-)kortingen in de pensioenen. Recente cijfers van het CBS (2017) laten zien dat de koopkracht van ouderen in Nederland er sinds 2009 in de meeste jaren op achteruit is gegaan. Maar over een langere periode (1995-2015) groeide de koopkracht van ouderen meer dan van de rest van de bevolking. Het gemiddelde inkomen van ouderen steeg over deze periode met bijna 30 procent, terwijl die stijging voor alle huishoudens gemiddeld ruim een kwart bedroeg. Het gemiddelde vermogen van ouderen is zelfs spectaculair gestegen in deze periode. Ook het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO, 2013) naar de inkomens- en vermogenspositie van ouderen leidde tot de conclusie dat, ondanks de problemen met de pensioenen, de inkomens- en vermogenspositie van ouderen de afgelopen decennia gemiddeld genomen is verbeterd, ook ten opzichte van huishoudens jonger dan 65 jaar. Het 'cohorteffect' speelt hierbij een belangrijke rol: steeds meer ouderen hebben een aanvullend pensioen opgebouwd en dat pensioen is gemiddeld hoger dan vroeger. Uiteraard is er wel een flinke spreiding van inkomens (en nog meer van vermogens) ten opzichte van het gemiddelde. Aan de andere kant zijn ouderen relatief ondervertegenwoordigd in zowel de laagste als de hoogste inkomenscategorieën. Als het gaat om vermogen zijn de ouderen juist oververtegenwoordigd in de hoogste categorie. Positief is dat de armoede onder ouderen sterk is afgenomen en aanzienlijk beneden het gemiddelde van de totale bevolking ligt.

In dit artikel laten we een Europese vergelijking zien van de inkomenspositie van ouderen. Allereerst kijken we naar de relatieve inkomens van 65-plussers ten opzichte van 65-minners. Vervolgens wordt de inkomensongelijkheid onder de ouderen in beeld gebracht, ook weer in vergelijking met de rest van de bevolking. Ten slotte komt de armoede onder ouderen aan de orde, waarbij we ook cijfers laten zien van de ontwikkeling sinds 2005.

2 Relatieve inkomens van ouderen

De Europese Unie (EU) onderscheidt drie doelstellingen van een pensioenstelsel: 1) Het voorkomen van armoede en sociale uitsluiting; 2) het in redelijke mate kunnen handhaven van de levensstandaard na pensionering en 3) het bevorderen van solidariteit tussen en binnen generaties. Om te zien in hoeverre lidstaten voldoen aan deze doelstellingen wordt gekeken naar diverse kengetallen, waaronder de relatieve mediane inkomensratio. Deze indicator vergelijkt het mediane besteedbare huishoudinkomen van 65-plussers met het mediane

inkomen van 65-minners. Daarbij wordt het inkomen van diverse huishoudens vergelijkbaar gemaakt door te corrigeren voor de omvang en de samenstelling van huishoudens (standaardisatie door toepassing van equivalentieschalen).

Allereerst bespreken we de relatieve mediane inkomensratio voor de EU-lidstaten voor het jaar 2015 op basis van cijfers van Eurostat. Gemiddeld genomen bedraagt het besteedbaar inkomen van ouderen 94 procent van het besteedbaar inkomen van 65-minners. Maar de verschillen tussen landen zijn groot. In 6 lidstaten (Luxemburg, Griekenland, Frankrijk, Hongarije, Spanje en Roemenië) ligt de relatieve mediane inkomensratio op 100 procent of hoger. Het merendeel van de lidstaten komt echter beneden de 90 procent uit. In Nederland ligt de mediane inkomensratio met 89 procent iets onder het Europese gemiddelde. Uit de data is af te leiden dat in alle lidstaten de mediane inkomensratio voor mannen hoger ligt dan voor vrouwen. Het verschil is gemiddeld genomen ongeveer 9 procentpunt.

Vervolgens kijken we naar de veranderingen in de relatieve mediane inkomensratio voor de periode 2005 tot en met 2015. In twintig van de 28 lidstaten treedt er tussen 2005 en 2015 een verbetering op in de relatieve inkomenspositie van ouderen. In vijf lidstaten, te weten Spanje, Griekenland, Roemenië, Cyprus en Ierland bedraagt de relatieve inkomensverbetering van ouderen zelfs 20 procentpunten of meer. In Nederland is er sprake van een kleine verbetering. In Estland, Polen, Letland, Litouwen, Duitsland en Bulgarije is de relatieve inkomenspositie van ouderen duidelijk verslechterd gedurende deze periode (meer dan 6 procentpunten).

3 Inkomensongelijkheid onder ouderen

De inkomensongelijkheid wordt in deze bijdrage beschreven met behulp van de *quintielratio*. Dat is de verhouding tussen het gemiddeld inkomen van de rijkste 20 procent en het gemiddeld inkomen van de armste 20 procent. Hoe hoger de *quintielratio*, hoe groter de inkomensverschillen. De cijfers van Eurostat voor het jaar 2015 laten zien dat de gemiddelde *quintielratio* onder 65-plussers in de Europese Unie op 4,1 ligt. Kroatië, Cyprus, Portugal, Hongarije en Kroatië hebben een relatief hoge *quintielratio* (>4,5) en dus relatief grote inkomensverschillen onder ouderen. In Slowakije, Tsjechië en Hongarije is de inkomensongelijkheid onder 65-plussers relatief klein. Ook Nederland heeft een duidelijk lager dan gemiddelde *quintielratio* voor de groep ouderen (3,0). Uit de cijfers blijkt ook dat in alle lidstaten met uitzondering van Frankrijk de inkomensverschillen onder 65-minners groter zijn dan onder 65-plussers. Het lijkt er dus op dat pensioenen zorgen voor een zekere mate van herverdeling van inkomen, waardoor de inkomensongelijkheid wordt verkleind, zoals ook uit ander onderzoek blijkt.¹

De veranderingen in de inkomensongelijkheid binnen de groep ouderen over de periode 2005-2015 geven het volgende beeld dat overigens erg divers is. Ongeveer de helft van de lidstaten laat een toename van de *quintielratio* zien en de andere helft een afname. Sinds de crisis is de ongelijkheid onder ouderen relatief sterk toegenomen in Ierland, Denemarken, Litouwen, Zweden en Duitsland. In Griekenland, Portugal, Malta en het Verenigd Koninkrijk is de ongelijkheid juist flink afgenomen. Ook in Nederland is er sprake van enige afname van de inkomensverschillen onder ouderen sinds 2005.

---

¹ Deze conclusie volgt ook uit het empirisch onderzoek van Wang, Caminada & Goudswaard (2012).

4 Armoede onder ouderen

Naast het behouden van de levensstandaard is het voorkomen van armoede onder ouderen een tweede belangrijke doelstelling voor het pensioenstelsel. In Europees verband worden er meerdere indicatoren gebruikt om armoede weer te geven. De eerste indicator, die al langere tijd wordt gebruikt, geeft de omvang van de groep weer die een inkomen heeft van minder dan 60 procent van het mediane beschikbare gestandaardiseerde huishoudinkomen. Deze groep loopt het risico op armoede ('at risk of poverty'). Deze indicator is een relatieve maatstaf en kan daarom worden gezien als een meer gedetailleerde maatstaf van de inkomensongelijkheid voor het onderste gedeelte van de inkomensverdeling. Naast deze relatieve maatstaf wordt gekeken naar de omvang van de groep die onvoldoende inkomen heeft om aan basisbehoeften te voldoen ('severe materially deprived'). De derde maatstaf combineert de eerste twee ('at risk of poverty or social exclusion').

De cijfers van Eurostat voor het jaar 2015 laten zien dat de armoede onder ouderen sterk uiteenloopt, van 6,1 procent in Nederland (voor de gecombineerde maatstaf) tot meer dan 30 procent in Kroatië, Roemenië, Letland, Estland en Letland en zelfs 52 procent in Bulgarije. In veel nieuwe lidstaten is de relatieve armoede een stuk minder hoog dan de absolute armoede. Dat wil zeggen dat er veel huishoudens met ouderen zijn die weliswaar niet minder dan 60 procent van het mediane inkomen hebben, maar toch onvoldoende in hun basisbehoeften kunnen voorzien. In de oude 15 lidstaten is de relatieve armoede juist hoger. Opvallend is dat Nederland op dit punt het beste scoort van alle lidstaten.

Voorts kunnen we het verschil tussen armoede onder ouderen en onder de rest van de bevolking weergegeven op basis van de gecombineerde maatstaf ('at risk of poverty or social exclusion'). Gemiddeld genomen is de armoede in de Europese Unie onder 65-minners (25,2 procent) aanzienlijk hoger dan onder de 65-plussers (17,4 procent). Dat is in 20 van de 28 lidstaten het geval, maar niet in Zweden, Slovenië, Malta, Kroatië, Litouwen, Letland, Estland en Bulgarije. In Nederland is het verschil tussen 65-minners en 65-plussers aanzienlijk met armoedecijfers van respectievelijk 18,5 en 6,1 procent.

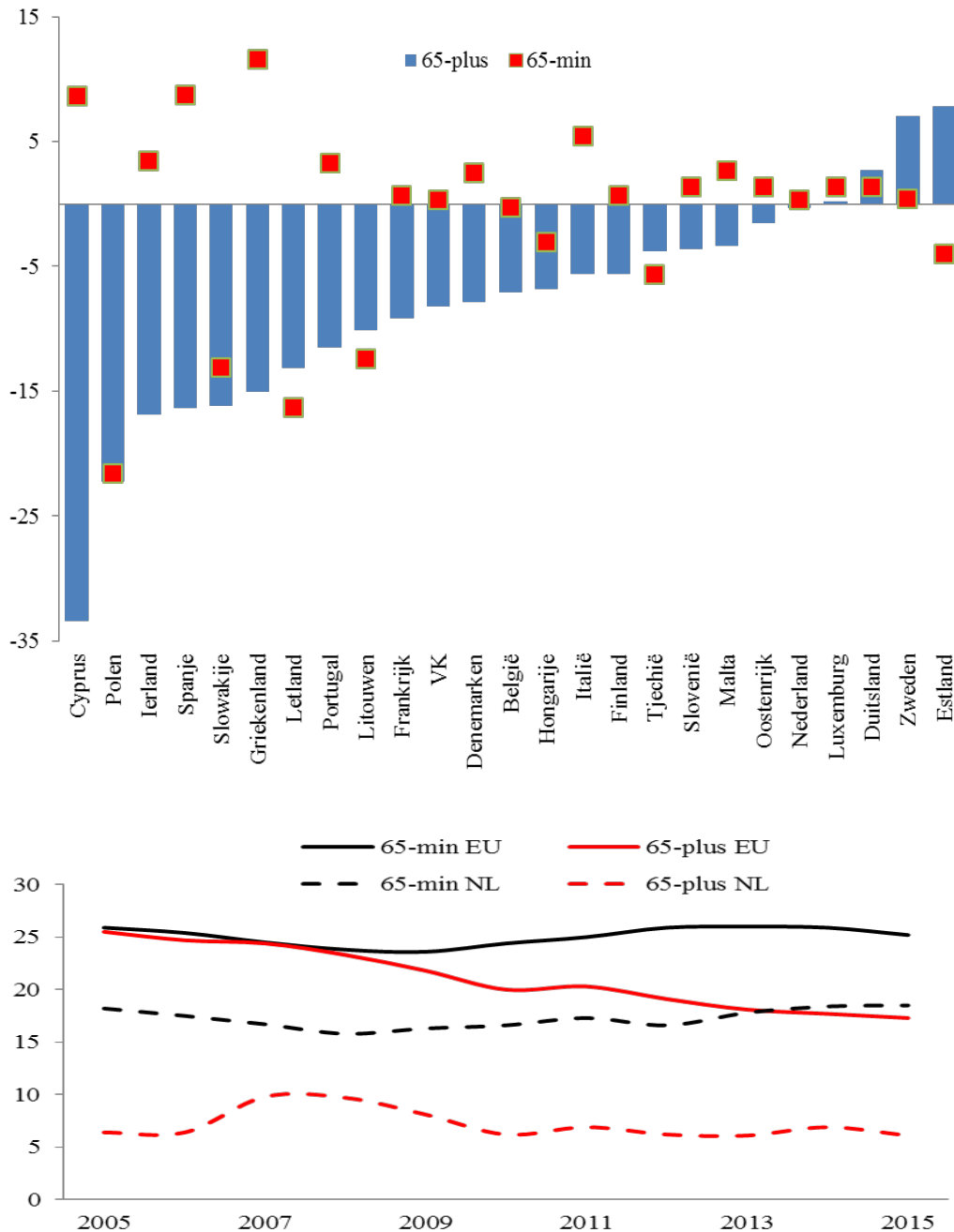
Zoemen we nog iets verder in dan blijkt de armoede in de Europese Unie onder 65-minners (25,2 procent) aanzienlijk hoger is dan onder de jonge ouderen van 65-74 jaar (16,2 procent) en onder de 75-plussers (18,9 procent). In alle lidstaten is het percentage armen onder de 75-plussers hoger dan onder de 65-74 jarigen. Dat is bijvoorbeeld in Finland en Zweden in sterke mate het geval, terwijl de verschillen in Nederland bescheiden zijn.

Samengenomen blijft het armoedecijfer onder 65-plussers slechts in vier landen beneden de 10 procent: in Nederland, Luxemburg, Frankrijk en Denemarken.

Het is verder relevant om te weten hoe de armoede zich in de periode na de crisis heeft ontwikkeld. De armoede verschoof van ouderen naar 65-minners. Figuur 1 laat de mutatie van de armoede zien voor de periode 2005-2015. In 17 van de 25 onderscheiden landen steeg de armoede onder 65-minners. Voor 65-plussers is het beeld juist andersom: in 21 van de 25 onderscheiden landen daalde de armoede. In 19 van de 25 landen ontwikkelde de armoede onder 65-plussers zich gunstiger dan onder 65-minners in de periode 2005-2015. Het lijkt er dus op dat de ouderen in de Europese samenlevingen sinds de crisis iets meer uit de wind zijn gehouden en dat jongere cohorten een flink deel van de klap van de crisis hebben

opgevangen. Het gevolg hiervan is dat armoede onder 65-minners in Europa nu groter is dan onder 65-plussers. Dit is overigens pas sinds 2009 het geval.

Figuur 1: Armoede verschoof in veel landen van 65-plus naar 65-min, mutatie 2005-2015

Bron: Eigen berekeningen op basis van Eurostat, gebaseerd op EU-SILC.

5 Samenvattend beeld

In de meeste lidstaten van de Europese Unie, waaronder ook Nederland, hebben ouderen een inkomen dat gemiddeld genomen niet veel lager is dan het inkomen van de rest van de bevolking. De inkomensverschillen (ongelijkheid) onder ouderen zijn doorgaans kleiner dan

onder de rest van de bevolking. Dat is ook in Nederland het geval. De armoede onder 65-plussers loopt sterk uiteen tussen de lidstaten. Nederland springt er hier uit als land met de laagste armoede onder ouderen. Gemiddeld genomen is de armoede in de lidstaten onder 65-minners flink hoger dan onder 65-plussers. Dat is ook in Nederland het geval. In de periode 2005-2015 ontwikkelde de armoede onder 65-plussers zich in 19 van de 25 lidstaten gunstiger dan onder 65-minners.

Referenties

Centraal Bureau voor de Statistiek (2017). Ontwikkeling inkomen en vermogen 65-plussers na '95. Persbericht 7 maart 2017.

Eurostat EU SILC-database. Brussels, Eurostat_[last accessed 13 May 2017].

Interdepartementaal Beleidsonderzoek (2013). *Inkomen en vermogen van ouderen: analyse en beleidsopties*. Rijksoverheid, Den Haag.

Wang C, Caminada K, Goudswaard K (2012). The redistributive effect of social transfers and taxes: a decomposition across countries. *International Social Security Review* 65(3): 27-48.